

Списание ЕПОХИ
Издание на Историческия факултет на
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“
Journal EPOCHI [EPOCHS]
Edition of the Department of History of
“St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo

Том / Volume XXXI (2024).
Книжка / Issue 1

DOI: 10.54664/ASAH2447

БЪЛГАРСКИТЕ ДЪРЖАВНИ АРХИВИ И МЕЖДУНАРОДНИЯТ СЪВЕТ НА АРХИВИТЕ – НАЧАЛОТО НА ЕДНО ПРОФЕСИОНАЛНО СЪТРУДНИЧЕСТВО

Русалена Пенджекова-Христева*

THE BULGARIAN STATE ARCHIVES AND THE INTERNATIONAL COUNCIL ON ARCHIVES: THE BEGINNING OF A PROFESSIONAL COOPERATION

Rusalena Pendzhekova-Hristeva

Abstract: *This publication is dedicated to the first contacts and to the beginning of the professional archival cooperation between the Bulgarian State Archives and the International Council on Archives (ICA). More specifically, the problem is examined in several aspects: background; foundation of the ICA; the holding of the first international archival congresses; the acceptance of the Bulgarian State Archives in the ICA as an institutional member of category “A”; the first Bulgarian participation in an international archival congress, respectively the Fourth International Congress of the ICA in Stockholm, Sweden (17–20 August 1960).*

Keywords: *Bulgarian State Archives; International Council on Archives (ICA); Fourth International Congress of the ICA (17–20 August 1960); Mihail Aleksiev.*

През настоящата 2023 година се изпълват 75 години от създаването на *Международния съвет на архивите (МСА)/ The International Council on Archives (ICA)*. От основаването си на 9 юни 1948 г. до сега, МСА обединява международната архивна общност. Това я превръща в най-влиятелната световна организация в областта на архивното сътрудничество и архивните политики по опазването, управлението и използването на документалната памет на човечеството. Посочената професионална неправителствена световна архивна организация е без аналог и понастоящем, тъй като поставя началото на уникалната архивна традиция за наднационално и надидеологическо партньорство в името на архивите като цивилизационен феномен, олицетворяващ паметта на нациите и обществата. Понастоящем МСА предлага на своите членове не само мощна платформа за комуникация, но и за влияние върху правителствата, политиките и законодателните органи на отделните страни [Fricker, D. 2021, p. 137].

* Русалена Пенджекова-Христева – доцент, доктор, Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, България; @ rusalena@uni-plovdiv.bg

Изненадващо е, както отбелязва Дидие Гранж (Didier Grange)¹ в навечерието на 75-годишнината, че макар достъпните архиви на МСА, съхранени във *Френския национален архив*², макар изданията на организацията³, които са своеобразна документирана хроника, и макар единичните и разпръснати публикации за отделни периоди, събития или личности, през трите четвърти век съществуване на тази организация, все още няма цялостно сериозно изследване, посветено на историята на МСА [Grange, D. 2021, p. 145]. Той поставя за размисъл целесъобразността на идеята за обединение на усилията на международната архивна общност за създаването на крупномащабен проект и интерактивен онлайн ресурс, в който важна роля ще играят и отделните членове, които биха могли да обогатят значително архивните и библиографски източници за историята на МСА, разбираана в най-широкия ѝ контекст. Констатираните факти свидетелстват, че историята на международното сътрудничество в областта на архивите предлага множество възможности и перспективи за изследване.

В този ред на мисли резонно възниква въпросът за историята, етапите, взаимодействията и ролята на българските архиви в международното сътрудничество с глобалната архивна общност. Тази тема досега не е била обект на специален изследователски интерес от представителите на съвременната българската архивна мисъл. От една страна, това е обяснимо с горепосочения факт, че все още няма написана цялостна история на МСА, която би дала възможност за съпоставителен изследователски контекст. От друга – българските архиви се институционализират като специализирани публични държавни институции едва в средата на ХХ в. с издаването на *Указ №515 на Президиума на Народното събрание от 10 октомври 1951 г.* и доста по-късно се насочват към собствената си история като обект на проучване. В монографичните и обобщаващи изследвания по история на българските архиви се упоменават единични факти за членството на българските държавни архиви в МСА⁴, спорадично във връзка с други теми се посочват определени събития или личности от международния архивен живот, но цялостно изследване за членството и дейността на българските държавни архиви в МСА все още липсва.

Понастоящем са налице достатъчно предпоставки за реализиране на подобно проучване. Обработен и достъпен в *Централния държавен архив (ЦДА)* е фондът на архивната ни институция – ф. 540, който понастоящем включва 9 описа с общо 2089 архивни единици за периода (1951–1995 г.), сред които и такива, съдържащи информация за международните контакти на българските държавни архиви⁵. Също така са обработени и достъпни архивните фондове на част от председателите, като – Михаил Алексиев [*Централен държавен архив*, ф. 1397], Панайот Панайотов [*Централен държавен архив*, ф. 1496] и Дойно Дойнов [*Централен държавен архив*, ф. 1366]. Друга част от председателите, както и преки участници в международния живот на българските архиви все още биха могли да се потърсят като респонденти и да бъде документирана чрез метода на *устната история*, споделяната от тях информация. Паралелно

¹ Дидие Гранж (Didier Grange) заема различни длъжности в структурите на МСА в периода 2000–2022 г.

² Информация за архивния фонд на МСА и научно-справочния апарат към него виж на сайта на *Национален архив (Франция)* / (*Archives nationales (France)*): https://www.siv.archives-nationales.culture.gouv.fr/siv/rechercheconsultation/consultation/ir/consultationIR.action?consIr=&frontIr=&optionFullText=&fullText=&defaultResultPerPage=&irId=FRAN_IR_010301&formCaller=GENERALISTE&gotoArchivesNums=false&auSeinIR=false&details=false&page=&uid=

³ Виж следните специализирани издания на МСА: *Archivum, Janus, Bulletin, Comma, Flash, ICA Newsletters*.

⁴ Виж основните издания по история на архивите: [Кузманова, М. 1966]; [Юбилейна книга, 2001]; [Нейкова, А. 2007]; [Петкова, Ст. 2011]; [Методически кодекс, 2013].

⁵ Създадената през 1951 г. архивна институция на няколко пъти променя административната си подчиненост и наименованието си: от 1951 г. е *Архивно управление* при Министерството на вътрешните работи; от 1961 г. е отдел *Архивен* е прехвърлен към Министерството на просветата и културата; от 1963 г. – отдел *Архивен* при Комитета за изкуство и култура; от 1971 г. *Централно управление на архивите* при Министерството на информацията и съобщенията, а от 1976 г. при Министерския съвет; от 1977 г. *Главно управление на архивите* при Министерския съвет; от 2007 г. до сега – *Държавна агенция „Архиви“*.

с това, в специализираната българска архивна периодика, по-специално в изданията *Архивен преглед*⁶ и *Известия на държавните архиви*⁷ са публикувани множество статии, информации, документи и преводни материали, свързани с българското участие в международния архивен живот.

За това и целта на настоящата публикация, посветена на 75-годишнината от създаването на МСА, съответно 63-годишнината от българското членство в тази организация, е началото на серия от публикации за взаимодействието между МСА и българските държавни архиви, като тази първоначална разработка е свързана с изследването на началото на професионалното архивно сътрудничество между българските държавни архиви и МСА. По-конкретно проблемът ще бъде разгледан в няколко аспекта: *предисторията, основаването на МСА и провеждането на първите международни архивни конгреси; приемането на българските държавни архиви за институционален член от категория „А“ в МСА; първото българско участие на международен архивен конгрес, респективно – Четвъртия международен конгрес на МСА в Стокхолм, Швеция (17 – 20 август 1960 г.).*

Преди да бъдат разгледани и анализирани посочените въпроси е необходимо накратко да бъде припомнено началото и историята на създаването на МСА.

Предисторията на международната професионална архивна организация е белязана със свикването на *Международния конгрес на архивистите и библиотекарите* в Брюксел (Белгия) в периода 28 – 31 август 1910 г., на който участват над 500 делегати от 26 страни [**Congres de Bruxelles 1910**, 1912, р. V–VII, р. 608], от които 120 архивисти [**Старостин, Е.** 1982, с. 73]. Заседанията се провеждат в четири секции, като архивната секция се ръководи от Самуел Мюлер (Samuel Muller), а секретар е Жозеф Кювелие (Joseph Cuvelie). Неслучайно в словото Кювелие отбелязва, че в Брюксел си дават среща представителите на *най-ерудитаната част от човечеството – библиотекарите и архивистите* [**Congres de Bruxelles 1910**, 1912, р. 609]. Докладите с архивна проблематика са посветени на актуални тогава въпроси като: *прилагането на принципа на произхода (т. нар. провениенципринцип) при класификацията на архивните фондове; архивните справочници; обучението на архивистите; частните архиви; управлението, съхранението, консервацията и реставрацията на архивните фондове; архивното законодателство; публикаторската дейност на архивите; и др.* Най-важният резултат от конгреса е, че за първи път архивисти от различни страни се събират, за да обсъдят своите теоретични подходи и практически постижения, и да осъществят първите професионални контакти в сферата на международното архивно сътрудничество [**Ван ден Брук, Я.** 1997, pass.]. Събитието наистина е значимо, защото създаването на архивите като публични държавни институции е в начален стадий, а архивната наука тепърва предстои да се развива.

Поради избухването на *Първата и Втората световни войни* голяма част от замислените инициативи в областта на международното архивно сътрудничество са осуетени, макар опитите за координиране и синхронизиране на общите усилия на световната архивна общност. Определена роля в развитието на професионалните контакти между архивистите от различните страни тогава, изиграват международните исторически конгреси, на които предимно се обсъжда взаимовръзката между архивите и историческата наука, респективно осигуряването на изворовата база и достъпа до нея. Важна роля играят и създадените архивни комисии към различни комитети и институти⁸. Трябва да бъде отбелязано, че сред най-важните постиже-

⁶ Виж: Съдържание на списание „Архивен преглед“ 1954–2020 г. – https://archives.government.bg/uploaded_files/%D0%A1%D0%AA%D0%94%D0%AA%D0%A0%D0%96%D0%90%D0%9D%D0%98%D0%95_%D0%90%D0%9F_1954-2020_final.pdf (достъпен: юни 2023).

⁷ Виж: Съдържание на списание „Известия на държавните архиви“, кн. 1 – 100/ 1957–2010 г. – https://archives.government.bg/uploaded_files/search_biblio.pdf (достъпен: юни 2023).

⁸ Като например *Архивната комисия към Международния комитет по исторически науки (МКИН)*, занимаваща се с въпросите по осигуряването на изворовата база на историческата наука и *Комитетът на архивните експерти при Международния институт за интелектуално сътрудничество*

ния в междувоенния период са: създаването, под егидата на *Обществото на народите* и на *Международния институт за интелектуално сътрудничество*, през 1931 г. на *Постоянен консултативен комитет по архивите*, който включва само архивни експерти; подготовката и издаването през 1934 г. на първия том на *Международен пътеводител за архивите в Европа* [**Guide international des Archives**. 1934]. По този начин архивно сътрудничество се развива значително и придобива нови форми, а професионалните контакти между отделните архивисти прерастват в международни [**Старостин, Е.** 1983, с. 71].

След *Втората световна война* и осъзнаването на крехкостта и уязвимостта на световното архивното наследство започва още по-сериозното преосмисляне на все по-сложната мисия на архивите и архивистите за опазването, съхранението, използването и популяризирането на колективната историческа памет на човечеството. В тази връзка още през 1945 г. американските архивисти разработват различни сценарии за опазване на архивите в края на войната [**Welfelé, O.** 2019, р. 138–139]. *Националният архив на САЩ* изпраща на *Организацията на обединените нации за образование, наука и култура (ЮНЕСКО)* предложение за архивна програма, в която се развива тезата за бъдещото архивно международно сътрудничество и се предлага план за създаването на нова международна професионална архивна организация. Тези идеи са развити в обръщението „*Единният свят*“ на архивиста на Солон Бък (Solon Buck) – архивист на САЩ и президент на *Асоциацията на американските архивисти* – на десетата годишна среща на *Обществото на американските архивисти*, състояла се във Вашингтон на 24 октомври 1946 г.⁹ В обръщението му, архивите, чрез присъщата им уникалност, се разглеждат като важна предпоставка за развитието на цивилизацията. Правят се и две конкретни предложения за: *създаване на административен орган, който в международен план да може да се справи с управлението на все по-нарастващия масив от документи; основаване на международна архивна организация*. Основната задача на бъдещата организация ще бъде да осигури и подобри опазването и да насърчи ефективното използване на световното архивно наследство. За привличането на вниманието на международната архивна общност и улесняване на реализирането на идеята за създаване на професионална международна архивна организация, под егидата на ЮНЕСКО, е подготвено и изпратено циркулярно писмо приблизително до около 120 изявени архивисти от различните страни с цел сондиране на мнения и предложения за улесняване на последващата организационна работа [**The National archives**. 1947, р. 227–231]. Към писмото са приложени: *проект на декларация за общите цели на бъдещата международна архивна организация; предложения за членство и представителство; петнадесет общи въпроса, чийто отговори ще позволят да се установи интересът към идеята за създаването на международна архивна организация, нейната същност и конкретните стъпки, които трябва да бъдат предприети* [**The National archives**, 1947, р. 229–231]. Забележителен факт е, че всички отговорили са единодушни относно необходимостта от създаването на международна професионална архивна организация. Така през есента на 1947 г. в Мексико на *Втората генерална конференция на ЮНЕСКО* се препотвърждава решението да бъде поощрено и подкрепено създаването на международна архивна организация [**Techniques modernes**, 1985, pass.]. Отпуснати са финансови средства с цел обезпечаване на работата на групата архивисти, разработващи проектодокументите и конкретния план на действие. Така на 9 юни 1948 г. в Париж по инициатива на ЮНЕСКО се осъществява срещата на архивните експерти. Именно това събитие официално ознаменува раждането на МСА. За първи председател на *Временния съвет* на организацията е определен Шарл Самаран (Charles Samaran) – генерален директор на френските архиви, който впоследствие – през 1950 г. – е наследен от Шарл Бребан (Charles Braibant). На 21 и 22 август 1950 г. в централата на ЮНЕСКО в Париж се провежда *Първата генерална асамблея*, респективно учредителен конгрес на МСА, на който се утвърждават (*МИИС*), насочващ усилията си към разработване на техническите аспекти при управлението на архивите [**Старостин, Е.** 1983, с. 69–70].

⁹ Обръщението е публикувано в началото на 1947 г. в списание *Американският архивист*. Виж: [**Buck, S.** 1947, р. 9–24].

първия устав и учредителния акт на организацията. Целите, заложили в основополагащите документи на новата организация, са: а) *периодично провеждане на Международен конгрес на архивите*; б) *установяване, поддържане и укрепване на връзките между архивистите от всички страни и между всички архивни институции и професионални архивни организации*; в) *насърчаване на всички възможни мерки за опазване и защита на архивното наследство на човечеството и усъвършенстване на всички аспекти на професионалното управление на архивите чрез предоставяне на по-широки възможности за обмен на всякакви идеи и информация по проблемите на архивите*; г) *улесняване използването на архивите и тяхното по-ефективно и безпристрастно изучаване чрез популяризиране на съдържанието им, по-лесния достъп до копия и по-голяма свобода на достъп*; насърчаване, организиране и координиране на международно ниво на всички дейности, свързани с управлението на архивите; д) *сътрудничество с всички организации, занимаващи се с документирането на човешкия опит и използването на тази документация в полза на човечеството*¹⁰ [Brayer, H. 1948, p. 327], [Norton, M. 1951, p. 13–14].

На 23–26 август 1950 г. отново във френската столица се провежда *Първият международен конгрес на архивите*, на който присъстват 350 архивисти от 35 страни. Разискваните въпроси на конгреса са: *Контрол при формирането на архивите* с докладчик Пиер Кайе (Pierre Caillet), Франция; *Архиви и микрофотокопиране* – Лестър К. Борн (Lester K. Born), САЩ; *Частни (стопански) архиви* – Хилари Дженкинсън (Hilary Jenkinson), Англия; *Библиографски издания по архивистика* – Емилио Ре (Emilio Re), Италия [Norton, M. 1951, p. 20–21].

В официалната информация за събитието е отбелязано, че са поканени СССР и съюзните страни, но не са изпратили делегати. Този факт ще остане непроменен и на следващия конгрес.

С публикуването на докладите от конгреса се ражда и първото официално специализирано периодично архивно издание на МСА *Архивум (Archivum)*, което излиза през 1951 г. През същата година по инициатива на Шарл Бребан започва да функционира и *Международният технически стаж на архивите*, с цел осигуряване на профилирана специализация по архивистика [Петрова, В. 1989, с. 69].

Посочените събития са важна и основополагаща стъпка за по-нататъшното ползотворно и успешно развитие на международното архивно сътрудничество.

Все по-интензивното развитие на международния архивен живот води до търсенето на начини за привличане на още по-широк кръг участници в МСА и в организираните форуми и инициативи.

В тази връзка българските архиви не остават встрани от посочените събития. Трябва да отбележим, че в „*Архивно управление*“ при Министерството на вътрешните работи е получено писмо с дата 3 октомври 1952 г., от Гюстав Воше (Gustave Vaucher), Женева, Швейцария – председател тогава на програмния комитет на *Международния конгрес на архивите*. В него той информира за предстоящото провеждане на *Втория международен конгрес* и за шестте основни въпроса, които ще бъдат предмет на обсъждане. В приложение към писмото е изпратен въпросникът, като е изразена надежда за сътрудничество, за присъствие на конгреса и за отговори на въпросите до 31 декември 1952 г. [Централен държавен архив, ф. 540, оп. 1, а. е. 727, л. 18–26]. Няма запазени свидетелства за изпратени отговори от българска страна, поради което най-вероятно такива не са изготвени и изпратени. На 11 октомври 1952 г. е получена изпратената програма за предстоящия конгрес.

¹⁰ Част от целите са упоменати в доклада на министъра на вътрешните работи Г. Цанков по повод включването на българските държавни архиви в МСА: [...] *да установява, поддържа и разширява научните и културни връзки между архивите и архивните работници от всички страни; да поощрява всички мероприятия за съхранение и защита на архивното наследство на човечеството; да улеснява използването на архивите като осигурява по-широк достъп до тях; да сътрудничи с всички организации, които се занимават с документиране на човешкия опит с оглед тази документация да се използва за благо на човечеството и др. [...]*[Централен държавен архив, ф. 540, оп. 1, а. е. 727, л. 7].

От 7 май 1953 г. е изпратено друго писмо от Олоф Йегерхолд (Olof Jägerskiöld) от Стокхолм – член на създадения по инициатива на МСА *Комитет за защита на архивите по време на война*. Той отбелязва, че е натоварен да пише от името на МСА, разчитайки на помощ при събирането на данни в тази връзка. Питането е дали има комитет, който е свързан със защитата на културните ценности по време на въоръжен конфликт. Моли за документирана информация относно защитните мерки и военните щети по време на *Втората световна война*, споделяне на натрупан полезен опит, както и информация за бъдещи намерения и действия в тази посока. Отбелязано е, че сътрудничеството при тази първа фаза ще бъде високо оценено [Централен държавен архив, ф. 540, оп. 1, а. е. 727, л.47–48]. Най-вероятно официален отговор не е изпратен.

По обясними причини българските архиви, като част от съюзническите на СССР страни, развитието на *Студената война* в този етап, също не участват в предстоящия конгрес, макар отправяните покани.

Вторият международен конгрес на архивите се провежда в периода 14–21 юни 1953 г. в Хага (Холандия). Участват 400 представители от 20 страни, заради усложнената международна обстановка. На форума се разглеждат по-тясно профилирани въпроси, на които са посветени шестте доклада, изготвени на базата на предварително разпратените въпросници а именно: *Унификация на архивната терминология* – доклад, представен от Херман Харденберг (Herman Hardenberg), Холандия; *Архиви и документация* – Камий Тийон (Camille Tihon), Белгия; *Архиви и история на изкуството* – Рикардо Филанджиери (Riccardo Filangieri), Италия; *Исторически музеи в архивите* – Реджин Перну (Regine Pernould), Франция; *Обучение на архивисти* – Хилари Дженкинсън (Hilary Jenkinson), Англия; *Международните споразумения за предоставяне на временно ползване на архивни документи или микрофилми* – Уейн Гроувър (Wayne Grover), САЩ [Schreeven, W. 1954, p. 37–96]. Актуалните теми свидетелстват за темповете на развитие на архивната теория и практика. Архивната общност осъзнава острата нужда от необходимостта от провеждането на подобни форуми и на по-чести професионални срещи. От следващата година се полага традиция за провеждането на регулярни конференции в по-ограничен формат.

Затова от 1 до 5 април 1954 г. в Париж (Франция) се провежда *Първата международна конференция на „Кръглата маса на архивите“*, с тема *Архиви и образование*. Участват 18 архивисти от 8 европейски страни. Целта на замисления ежегоден форум е ръководителите на националните архиви да имат възможността за по-чести ежегодни срещи с изключение на годините, в които се провеждат международните конгреси на архивите [Ван ден Брук, Я. 1997, pass.]. Преди следващия конгрес, на 25 – 27 април 1955 г. в Намур (Белгия), се реализира *Втората международна конференция на „Кръглата маса на архивите“*, посветена на темата *Архиви на действащите учредения* с удвоен брой участници – 31 архивисти от 12 страни [Архивы за рубежом. 1972, с. 111].

Все по-интензивно развиващото се международно сътрудничество води до укрепване авторитета на МСА и разширяване на кръга на членовете и участниците. Те успяват да обединят усилията си, създавайки платформа за професионален диалог в името на развитието на сложното и интегрално по своя характер архивно познание.

Третият международен конгрес на архивите се състои от 25 до 28 септември 1956 г. във Флоренция (Италия). Присъстват над 600 архивисти от 35 страни. За първи път в него вземат участие СССР и част от страните от *Източния блок* в качеството им на членове на МСА. Така постепенно започва тяхната интеграцията в световната професионална архивна общност. Изследователката Н. В. Брожостовская пише: [...] *Участието в работата на международната организация на архивистите от социалистическите страни внесе голямо оживление в нея. Създаде се възможност за запознаване на западните архивисти с архивното строителство в социалистическите страни* [...] [Брожостовская, Н. В. 1971, с. 210–211]. Съветските архиви, създавайки лошите последици от самоизолацията добре разбират необходимостта от активизиране на международните връзки. С усилията на Геннадий Белов, назначен за началник на *Главно архивно управление при Съвета на министрите* на СССР през април 1956 г., се създава

Отдел за научни връзки с чужбина, който трябва да осъществява връзки с МСА и с чуждестранните архиви и научни институции. След този конгрес съветските представители не само стават неизменни участници във всички следващи конгреси, конференции и срещи, но и заемат важни позиции в ръководните органи на МСА.

Основните доклади, поставени на разискване на конгреса са: *Новото в строителството на архивните сгради*, подготвен от Ингвар Андерсон (Ingvar Andersson), Швеция; *Подбор на архиви за постоянно съхранение*, изнесен от Джон Колинридж (John Collingridge), Англия; *Частни (стопански) архиви*, представен от Рикардо Филанджиери (Riccardo Filangieri), Италия. Темите са актуални в унисон с тогавашната архивна теория и практика. Благодарение на факта, че предварително чрез анкета се събира и обобщава информация от различни страни в съпоставителен аспект, се открояват не само приликите, разликите, постиженията и проблемите в прилаганите архивни модели, но и се очертават бъдещите тенденции на развитие в архивната сфера.

За съжаление, макар разведряването на международната обстановка българските държавни архиви не вземат участие и на този конгрес: [...] *От Европа са представени всички нации с изключение на България [...]* [Glenn, B. 1957, p. 155–156] – отбелязва Б. Глен в публикацията си за конгреса в списание *Американския архивист*.

Във връзка с този конгрес отново е изпратена покана за участие от българска страна. Интересен факт е, че е има запазено *Разпореждане №1892 на Министерския съвет от 21 септември 1956 г.* относно изпращане на български делегат на *Третия международен конгрес на архивите*. Разрешено е да бъде командирован Михаил Алексиев – *началник на отдел „Държавен архив“* – МВР за периода 25–29 септември 1956 г. [Централен държавен архив, ф. 540, оп. 1, а. е. 727, л. 80]. Поради липса на данни на този етап само бихме могли да предполагаме по какви причини пътуването не се осъществява.

Също така във връзка с организацията на конгреса на 26 февруари 1956 г. от Робер-Анри Ботие (Robert-Henry Bautier) е изпратено ново писмо, с което се напомня за изпратени такива две по-раншни писма през август 1955 г. и през януари, относно събирането на информация по предварително изготвен въпросник, която да бъде публикувана в списание *Архивум (Archivum)*. Отбелязва, че такава информация вече са върнали ГДР, Русия, Беларус, Украйна, Полша и Унгария, а: [...] *България е единствената европейска нация, която би рискувала да не бъде представена в списанието [...]*, ако не изпрати необходимата информация [Централен държавен архив, ф. 540, оп. 1, а. е. 727, л. 68]. За целта на 17 май 1956 г. М. Алексиев изпраща отговор до Ботие с исканата по седемнадесетте въпроса информация, извинявайки се за забавения [...] *без особени причини отговор [...]* *Предвид на това, че желаем да се вземат и нашите бележки под внимание, а разполагаме с малко време, задоволяваме се да отговорим на въпросите от името на ръководството на държавните архиви, без да можем да Ви изпратим отговори на самите архиви [...]* [Централен държавен архив, ф. 540, оп. 1, а. е. 727, л. 50]. На първите два въпроса за наименование на архива и адрес е посочено, че съществуват два централни архива – *Централен държавен исторически архив (ЦДИА)* и *Централен държавен архив на Народна република България (ЦДА на НРБ)* и е пояснено, че местни държавни архиви има в окръжните центрове, а исторически архиви има също към *Българската академия на науките (БАН)* и *Държавната библиотека „Васил Коларов“ (ДБВК)*. Отговорено е на въпросите за дните и часовете на посещенията, както и за неработните и неписъствените дни. Относно въпросите за извършваните консултации е отбелязано, че те са безплатни и могат да бъдат устни и писмени, тъй като липсва специална служба за тази дейност, а срокът за изготвянето справка е до три дни. Даден е отговор, че ограничения при използването има дотолкова, доколкото налага състоянието на архивния фонд (необработен, разпилян и пр.). Посочва се, че няма практика да се изпращат за ползване документи в чужбина, но между архиви в страната могат да се изпращат за използване, ако състоянието им позволява или има пречки да се ползват на място. На научните институти при нужда се изпращат фотокопия. Също така се отбелязва, че няма още създадени лаборатории за микрофилми, респективно липсват апарати за разчитане на микро-

филми, но има лаборатории за фотокопия. Изготвят се и преписи на документи за читатели. На въпросите за името и титлата на директора и имената на по-важните научни сътрудници е отговорено, че *тези сведения би могло да се дадат от нас неточно, затова в момента не ги даваме* [Централен държавен архив, ф. 540, оп. 1, а. е. 727, л. 51]. Дадена е справка, че към настоящия момент в държавните архиви има 2 000 архивни фонда с 300 000 архивни единици, като е уточнено, че най-старите документи на онзи етап са от началото на XIX век. Конкретизирано е, че в двата централни архива документацията е разделена на историческа и съвременна. В забележка е отбелязано: [...] *Организирането на архивното дело у нас (в България) започва едва след 9 септември 1944 г. До това време е имало отделни, изолирани инициативи за събиране, опазване и използване на документалните материали* [...] [Централен държавен архив, ф. 540, оп. 1, а. е. 727, л. 51].

В периода 23 – 25 май 1957 г. в Загреб (СФРЮ) се провежда поредната ежегодна *Трета международна конференция на „Кръглата маса на архивите“*, в която вземат участие 30 архивисти от 16 страни. Темата на форума е *Мястото на архивите и архивистите в държавата* [Архивы за рубежом. 1972, с. 111].

На 25 януари 1958 г. Шарл Бребан изпраща до българските архиви покана за участие в предстоящата *Четвърта международна конференция на „Кръглата маса на архивите“*, която ще се състои на 20 и 22 май 1958 г. във Висбаден (ФРГ) и която е посветена на използването на архивите [Централен държавен архив, ф. 540, оп. 1, а. е. 727, л. 40]. В нея се включват 39 архивисти от 22 страни [Архивы за рубежом. 1972, с. 111]. Участие от българска страна, обаче не е регистрирано.

За присъединяването на българските държавни архиви към МСА светлина хвърля доклад с вх. №5-12 от 9 октомври 1959 г. от Георги Цанков, министър на вътрешните работи, до председателя на *Министерския съвет* – Антон Югов относно членуване на българските архиви в МСА. В началото на изложението се посочват факти, свързани основаването на МСА през 1948 г. под егидата на ЮНЕСКО и основните цели на организацията. В доклада е отбелязано: [...] *Съгласно устава в тази организация членуват както държавни органи, които се занимават с архивни материали и плащат годишен членски внос 75 швейцарски франка, така и частни сдружения и лица, членският внос, на които е от 15 до 25 франка. Членуването става или по молба на заинтересуваните, или по покана на организацията. В организацията сега членуват 49 страни, между които Съветският съюз, ГДР, Полша, Унгария и Румъния. Държавните архиви у нас, чрез тяхното ръководство – „Архивния отдел“ при Министерство на вътрешните работи, вече няколко пъти са канени да членуват в Международния архивен съвет. Такава покана е отправена до нашия постоянен делегат в ЮНЕСКО тази година от председателя на съвета. Считаю, че е полезно нашите държавни архиви да членуват в тази организация. С това ще се допринесе за укрепването на културните връзки между страните, а също и за укрепването на мира* [Централен държавен архив, ф. 136, оп. 29, а. е. 1679, л. 7–8]. Предложен е и проект на текст за съответното разпореждане. Докладът предварително е съгласуван с *Министерството на финансите* (писмо с изх. №4145/24.09.1959 г.), *Държавната планова комисиия* (писмо с изх. №1707/24.09.1959 г.), *Българска народна банка* (писмо с изх. №314/26.09.1959 г.) и *Министерството на външните работи* (писмо с изх. №64937/14.10.1959 г.) [Централен държавен архив, ф. 136, оп. 29, а. е. 1679, л. 9–11].

На 23 октомври 1959 г. горното предложение е утвърдено от *Министерския съвет* на база препис-извлечение от протокол №41 на *Бюрото на МС* [Централен държавен архив, ф. 136, оп. 29, а. е. 1679, л. 2, л. 4, 9–11]. На следващия ден – 24 октомври 1959 г. е издадено *Разпореждане № 1759 на МС* [Юбилейна книга, 2001, с. 45]; [Методически кодекс, 2013, с. 39], подписано от председателя на МС – Райко Дамянов, члена на *Бюрото* – Георги Цанков, секретаря на МС Атанас Войнов и от ръководителя на юридическата група. Текстът гласи следното: [...] *Разрешава на Министерството на вътрешните работи – Архивния отдел да членува в Международния архивен съвет. Произтичащите от това членуване разходи да се уреждат по реда на нестоковите плащания за чужбина от Министерството на вътрешните работи.*

Изпълнението на разпореждането се възлага на Министерството на вътрешните работи и Министерството на външните работи [...] [Централен държавен архив, ф. 136, оп. 29, а. е. 1679, л. 3].

След предприетите необходими административни действия процедурата е задействана и българските държавни архиви официално стават член на МСА през пролетта на 1960 г., когато *Изпълнителният комитет* на МСА през пролетната си сесия приема *Архивния отдел* при МВР като свой институционален член от категория „А“ [Алексиев, М. 1960, с. 40], [Алексиев, М. 1961, с. 344], [Стоянова, Св. 1995, с. 98], [Юбилейна книга, 2001, с. 45], [Методически кодекс, 2013, с. 39].

Този факт прави възможно и първото българско участие на *Четвъртия международен конгрес на архивите*, който се провежда в Стокхолм (Швеция) в периода 17–20 август 1960 г. [Posner, E. 1961, p. 65]. В него участват 584 представители от 47 държави. Темите на основните доклади са: *Държавни архиви и тяхната организация* – представен от Етиен Саб (Etienne Sabbe), Белгия; *Нови технологии, ново оборудване и натрупан опит в областта на реставрацията, консервацията и фотографията на документи* – по темата доклади изнасят Геннадий Александрович Белов, СССР, Йохан Паприц (Johannes Papritz), ГФР, и Робърт Бамер (Robert Bahmer), САЩ; *Архивите и съвременните социално-икономически изследвания* – Робер Маркан (Robert Marquand), Франция. [Posner, E. 1961, p. 65–73].

От българска страна е изпратен един представител в лицето на Михаил Алексиев – началник на отдел *Държавен архив* при МВР. По този начин българските държавни архиви стават част от световната архивна общност и имат възможност за осъществяване на професионална научна комуникация, респективно не остават изолирани от съвременните достижения на световната архивна наука и практика. Това е от изключително значение за бъдещото им укрепване и развитие. Информация за събитието, подготвена от самия М. Алексиев, е отпечатана в специализираните издания *Архивен преглед* [Алексиев, М. 1960, с. 40] и *Известия на държавните архиви*¹¹. На 13 май 1961 г. излиза от печат извънреден брой на списание *Архивен преглед*, който е посветен на състоялия се конгрес и включва изнесените доклади на конгреса, преведени на български език с пояснение, че само докладът на Г. Белов е публикуван в пълнота, а останалите са в съкратен вариант¹². По този начин се транслират актуалните идеи и тенденции до българската професионална архивна общност. При сравнение на публикациите за събитието в българските, руските и американските специализирани издания е видно, че коректно се отразява фактологията, същността на докладите и дискусиите. Обяснимо всяка страна акцентува върху участието на своите представители, както и излага гледната си точка в съответствие със спецификата на собствената си държавна и архивна система. Факт е, че на професионално равнище сравнително обективно се представят и анализират добрите практики или пък дефицитите. Разбира се, това е времето на *Студената война* и неминуемо се виждат различията между двата блока. В публикацията М. Алексиев отбелязва: [...] *Общите разисквания минаха под знака на обмена на опит без особени спорове. По третия доклад само, изнесен от Маркан от страна на др. др. Белов и Алтман се даде отпор на желанието да се внесат елементи на Студената война. [...] Делегатът на България не взема участие в разискванията [...]* [Алексиев, М. 1960, с. 41].

В информацията в изданието *Вопросы истории* Н. И. Минаева описва конкретния случай, в който полският представител Хенрик Алтман (Henryk Altman) обвинява докладчика, че прави политическа атака по отношение на провежданите стопански и социални изследвания в архивите на страните от социалистическия лагер и че за тези страни използва израза *отвъд*

¹¹ Този текст е по-подробен, в сравнение със страницата, публикувана от М. Алексиев в *Архивен преглед* през 1960 г., и излиза по-късно. Вероятно е изчакано да бъде публикувана подробна информация първо в съветските специализирани издания. Прави впечатление, че публикуваният текст [Алексиев, М. 1961, с. 344–347] е почти идентичен с текста на Минаева, отпечатан през декември 1960 г. *Вопросы истории*. За сравнение виж: [Минаева, Н. И. 1960, с. 202–205].

¹² Виж: [Архивен преглед, извънреден брой, 13 май 1961 г., с. 1–55].

Желязната завеса, с което нагнетява ситуацията и вкарва езика на Студената война: [...] Подобни нетърпими факти, каза Г. Алтман, не могат да допринесат за сближаването на архивистите от всички страни [...] [Минаева, Н. И. 1960, с. 202–204].

На страниците на *Американския архивист* Ернст Познер (Ernst Posner) отбелязва: [...] *Както можеше да се очаква, политическата ситуация имаше своето отражение дори на среща на архивистите. [...] Скритото напрежение сред архивистите обаче излезе наяве, на сесията за стопанските и социалните архиви [...] В своя отличен доклад господин Маркан говори за практики на „страните от желязната завеса“ [...] Етиен Саб отбеляза, че терминът „капиталистически“, използван в социалистическите страни не трябва да се счита за комплимент или за ненатоварен термин [...] Предложи въпросът да бъде отнесен към Комитета по терминология на Съвета [...]* [Posner, E. 1961, p. 68].

Впечатляващо е, че участниците се опитват да надмогнат подобни ситуации и да продължат професионалния си диалог в името на архивите. По този повод много важна роля още в началото на съществуването на МСА играе Шарл Бребан, който, както отбелязват [...] *предприе неуморен кръстоносен поход, за да обедини архивистите от двете страни. [...] Той наложи от 1955 г. редуването Изток – Запад за организирането на „Кръглата маса“, като по този начин позволи на архивистите да продължат да работят заедно отвъд политическите разделения и идеологиите на техните нации [...]* [Welfelé, O. 2019, p. 142].

Проблемите във връзка с опазването на единното архивно наследство на човечеството успяват да консолидират световната архивна общност с идеята, че функцията на архивиста е по-скоро глобална, отколкото тясно национална. Появата на световна професионална организация в лицето на МСА е повратна точка в обединените усилия на архивното съобщество за развитие на архивната теория и практика. Още от създаването си организацията се превръща в основен фактор в развитието на архивната наука и на професията на архивистите. Организираните форуми позволяват да бъдат идентифицирани най-значимите проблеми за световната архивна общност на база търсене на общи научни подходи за решаването им, чрез отчитане на националните особености в организацията и управлението на архивите. По този начин се изгражда първокласна мултикултурна и мултинационална професионална мрежа за комуникация, основана на взаимното влияние на националните архивни школи и обмяната на опит.

Утвърждава се традицията темите, времето и мястото на провеждането на всеки конгрес да се определят на предходния. Първоначално конгресите се провеждат на всеки три години, а впоследствие – през четири години. При подготовката на основните доклади се налага практиката да бъде използван методът на предварителното проучване чрез въпросници/анкети, изпратени до различните страни, за да бъде събрана, обобщена и анализирана, от от основния докладчик, максимално широк кръг от информация. Това позволява, в съпоставителен аспект, да бъдат идентифицирани общите и характерни черти, както и да бъдат представени съответните национални особености при решаването на архивните проблеми. Разбира се, тематичните доклади са с акцент върху теорията и практиката на страната, чийто представител е основният докладчик. Това позволява пък да бъде представен опитът на съответната страна и да изпъкнат постиженията ѝ. Обобщаването на съществуващия опит на страните участнички по определени въпроси позволява да бъдат открити и съвременните архивни подходи и методи.

Тематичният репертоар на организираните първи международни конгреси включва актуални тогава въпроси от архивната теория, методика и практика: *комплектуване на архивите и подбор за постоянно съхранение на съвременната административна документация; частни архиви; професионална подготовка и образование на архивистите; унифициране на архивната терминология и подготовка на международен архивен речник; нови технологии в архивирането; изграждане и оборудване на модерни архивохранилища; микрофилмиране на архивните ресурси; използване и публикуване на архивните документи и пр.* [Алексеева, В. Е. 2013, с. 118].

Комплицираността на намирането и създаването на унифицирани подходи при решаването на различните казуси, произтича от различията между страните-членки в държавно-политическите, социално-икономическите и духовно-културните им традиции.

В случая проучването на възникването на професионалното архивно международно сътрудничество, позволява да се отчетат не само основните световни тенденции в областта на развитието на архивите и архивистиката, но и да бъде представен и анализиран съответният национален архивен модел и исторически опит. Без подобно ретроспективно изследване трудно могат да бъдат разбрани и осмислени актуалните тенденции в архивната област понастоящем.

Затова въпросът за приобщаването на българските държавни архиви към МСА и участието на български представители в международните конгреси е от съществена важност, както за проследяване на историята им в контекста на международното сътрудничество, така и за установяване на взаимодействията и влиянията на световната архивна мисъл върху развитието им.

В действителност българските държавни архиви към момента на присъединяването им към МСА имат едва деветгодишно съществуване като нови публични държавни институции в административната система на държавата. Резонно бившите социалистически страни, изграждащи социализъм в съветски стил, сред които и България, разработват и приемат първите си законодателни актове за архивите въз основа на разпоредбите на Ленинския декрет (1 юни 1918 г.) *За реорганизация и централизация на архивното дело в РСФСР* и по съветския архивен модел, а именно: *създаване на Държавен архивен фонд (ДАФ) и централизация на архивите; цялостна национализация на документите; подчиняване на архивните служби на МВР; поставяне на архивите в ранг на идеологически институции* [Старостин, Е. 1995, с. 26–27].

В тази връзка и във време на *Студена война* закономерно включването на българските държавни архиви в МСА става след официалното приемане през 1956 г. СССР и на някои от страните от бившия социалистически лагер за страни-членки. Важно условие е и присъединяването на България като 75-та страна-членка на ЮНЕСКО на 17 май 1956 г. На 21 май същата година България се присъединява към конвенцията на ЮНЕСКО за защита на културните ценности в случай на въоръжен конфликт [Среброва, Я. 1984, с. 307–311]. Посочените факти са основни предпоставки по пътя към членството в МСА на българските архиви.

Включването на българските държавни архиви в международната архивна общност и в архивната мрежа за професионален диалог посредством МСА е безспорно факт със силно положителен знак. Както отбелязват участниците в тези събития: [...]

Активни бяха връзките ни не само с архивите от източноевропейските страни, но и с тези от останалия свят [...] А към положителните външни влияния можем да отнесем възможността на позакъснялото българско архивно дело да заимства теоретични постановки и опит от по-напредналите в архивно отношение страни и от международните организации на архивистите, в частност, от разработките и начинанията на Международния съвет на архивите [...] [Петрова, Е., Петкова, Ст. 2014, с. 15–16].

В първите десет години от съществуването на българските държавни архиви, макар отбелязаните по-горе обективни факти, предопределени от държавно-политическото развитие на страната ни и сложили отпечатък върху спецификата на архивната ни система, са налице и сериозни постижения по отношение на организацията на архивните учреждения, комплектуването, методическата дейност, публикаторската работа и използването на архивните документи [10 години централизирано архивно дело, 1961].

Започват да излизат първите специализирани архивни издания *Архивен преглед* (от 1954 г.) и *Известия на държавните архиви* (от 1957 г.), в които първоначално преимуществено се публикуват повече документи за сметка на теоретични и методически разработки. На страниците им се появяват редица публикации с информация за международния живот, а именно: посещения за обмен на опит в чужбина (предимно в СССР, Унгария, ГДР, Чехословакия и Полша; за архивите в Белгия и за българското участие в *Първия международен конгрес на архивите* и пр.), респективно чуждестранни посещения в България; публикации за чуждестранни архиви, съответно информация за българските архиви, публикувана в СССР, ГДР, Унгария, Полша и

Чехословакия; за издирването и микрофотокопирането на документи за българската история, съхранени в чуждестранни архиви и др.

Във връзка с осъществяваната научна комуникация трябва да бъде отбелязано, че [...] в Архивния отдел редовно се получават всички архивистки издания от народнодемократичните страни и на Международния архивен съвет [...] [Минцев, Д. 1961, с. 39]. Не бива да се пренебрегва и фактът, че посредством съветските издания, в които има много преводна чуждоезикова литература (европейска и не само), у нас се транслират актуални световни идеи и постижения в областта на архивистиката.

По отношение на комплектуването се предприема повсеместно (масово) такова и в резултат за първите десет години са комплектувани 9 300 архивни фонда с 1 320 000 архивни единици [Коен, Д. 1961, с. 50]. Проблем обаче се оказва устройването на архивохранилищата, в които да се поместят архивните фондове.

Издават се необходимите правилници, инструкции, правила, указания и др. под., което улеснява и регламентира работата не само с фондообразователите, но и в осъществяването на всички архивни процеси и дейности. Разбира се, липсват все още такива за публикаторската дейност и за работата с документите на технически носители. В издаваните методически пособия постепенно започва да се обобщава и включва българската практика и опит: [...] Докато първите методически указания до голяма степен носеха белега на преводни материали от съветските указания и литература, то по-късните вече отразяват и обобщават нашата практика [...] [Минцев, Д. 1961, с. 40]. По обясними причини теоретичните разработки са епизодични.

В тази връзка трябва да бъде отбелязано, че началото на университетското архивно образование е поставено с чл. 10 от *Постановление №344 на Министерския съвет за организиране на ДАФ в одобряване Правилника на Архивното управление при МВР* от 18 април 1952 г., с което на Софийския университет е възложено да разкрие от учебната 1952/1953 г. специалност *Архивистика*, която много скоро след това през 1956 г. е преобразувана в специализиращ профил към специалност *История*. Програмата, макар нейната амбициозност и задълбоченост, не привлича особено студентите. Тя е критикувана заради палеографския и средновековния ѝ уклон, [...] характерен за капиталистическите страни... с изключение на САЩ, където няма средновековни архиви [...] [Bogomir Ch. 1963, р. 447]. Липсата на системно образование по архивистика се отразява върху кадровите ресурси не само за историческите, но и за учреденските архиви. Разбира се, тук не бива да се пренебрегват и омаловажават вътрешноквалификационните курсове, които организират самите архиви за работещите в тях, които обаче не биха могли да запълнят нуждата от системно университетско образование и квалификация по архивистика.

Дефицитът на кадри в тази област се отразява и върху специализираната теоретична литература по архивистика. За съжаление единственият публикуван теоретичен труд по архивистика през 1950 г. на Иван Дуйчев *Лекции по архивистика* на практика остава непознат за генерации архивисти. Той е и първият българин, който притежава диплом за *архивист-палеограф*, придобит по време на двегодишната му специализация във Ватикан. Опитите през 1953 г. той да бъде върнат в университета като преподавател именно по архивистика, също се оказват неуспешни.

Интересно и сравнително коректно е обобщението на Богомир Чокел (Bogomir Chokel) от 1963 г. в публикацията си *Архивите на България*, отпечатана в списание *Американския архивист*: [...] Обучението на архивисти е затруднено не само от липсата на учебни заведения, спешно необходими учебници и друга професионална литература, но и от типично комунистическата тенденция към културен изолационизъм. Ето защо правителството „не изпраща в СССР или в други страни с народна демокрация свои научни работници, които да станат специалисти в областта на архивното дело“. Освен това „архивистиката не е твърде уважавана в Софийския университет“ и предразсъдъците към архивистите все още е много силни. [...] В областта на архивната теория в България досега са излезли само лекциите на

И. Дуйчев по архивистика (Лекции по архивистика, София, 1949 г.), макар че все повече се подготвят подробни проучвания от теоретично естество. Българското архивно развитие е все още в своя първи етап. Колкото и да е бавно, то все пак бележи значителен напредък към по-добра организация и обучение [...] [Bogomir Ch. 1963, p. 448].

Тук трябва да бъде отбелязано, че едно от горните твърдения е неточно, тъй като периода 1954 – 1959 г. в *Московския държавен историко-архивен институт (МГИИИ)*, за първи път, е изпратена да получи висше образование по архивистика бъдещият професор Стефка Славова (Петкова), която впоследствие става и първият български аспирант по архивистика, защитавайки дисертация през 1974 г.

Анализът на този ранен етап от развитието на българските държавни архиви изисква, историята на националните архиви да се съпоставя с развитието на чуждестранните архиви и архивни проучвания, които позволяват обективни исторически сравнения по отношения на постиженията или изоставанията. Също така трябва да се вземе под внимание и рефлексията на постигнатото през следващите години, за да може процесът да бъде проследен в пълнота. Както по-късно отбелязва Шарл Кечкемети (Charles Kecskemeti): [...] *По онова време, живеехме в една Европа, където контактите между архивистите от Изтока с колегите от Запада трябваше да се подчиняват на особени правила и да се съблюдават назовани и неназовани забрани, наложени от властта [...] [Кечкемети, Ш. 2014, с. 5].*

Въпреки това световната професионална архивна общност се опитва да надмогне ограниченията и да работи в името на архивите. Затова безспорно едно от големите постижения на българските архиви е приобщаването им през 1960 г. към международното архивно информационно пространство посредством членството им в МСА. Това позволява да се осъществява не само заимстване и обмяна на полезен опит, но и взаимовлияние. Участието в МСА много скоро ще покаже положителните резултати не само върху развитието на архивната теория, методика и практика, но и върху оценката за развитието на архивите в България.

ЛИТЕРАТУРА/ REFERENCES

Архивни източници / Archives sources

Централен държавен архив, ф. 1397; ф. 1496; ф. 1366; ф. 136, оп. 29, а. е. 1679, л. 1–11; ф. 540, оп. 1, а. е. 727, л. 1–91. [Centralen darjaven arhiv, f. 1397; f. 1496; f. 1366; f. 136, op. 29, a. e. 1679, l. 1–11; f. 540, op. 1, a. e. 727, l. 1–91.] (In Bulgarian)

Публикации / Publications

Алексеева, В. Е. 2013 – Е. В. Алексеева. Проблемы теории и методики архивоведения на международных конгрессах архивов в 50-е годы XX век. – История и архивы. 2013. № 4 (105), 101 – 119. <<https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-teorii-i-metodiki-arhivovedeniya-na-mezhdunarodnyh-kongressah-arhivov-v-50-e-gody-xx-v-1>, достъпен: август 2023> [E. V. Alekseeva. Problemy teorii i metodiki arhivovedeniya na mezhdunarodnyh kongressah arhivov v 50-e gody XXvek. – Istoria i arhivy. 2013. № 4 (105), 101–119.] (In Russian)

Алексиев, М. 1960 – Михаил Алексиев. Международен конгрес на архивите в Стокхолм. – Архивен преглед, №3, 1960, 40. [Mihail Aleksiev. Mezhdunaroden kongres na arhivite v Stockholm. – Arhiven pregled, 3, 1960, 40.] (In Bulgarian)

Алексиев, М. 1961 – Михаил Алексиев. Четвърти международен конгрес на архивистите. – Известия на държавните архиви, №5, 1961, 344–347. [Mihail Aleksiev. Chetvarti mezhdunaroden kongres na arhivistite. – Izvestia na darzhavnite arhivi, №5, 1961, 344–347.] (In Bulgarian)

Архивы за рубежом. 1972 – Архивы за рубежом. – Советские архивы, 1972. N 4, 100–111. [Arhivy za rubezhom. – Sovetskie arhivy, 1972. N 4, 100–111.] (In Russian)

Бржостовская, Н. В. 1971 – Н. В. Бржостовская. Архивы и архивное дело в зарубежных странах (история и современная организация). Учебное пособие. Москва, 1971. [N. V. Brzhostovskaya. Arhivy

i arhivnoe delo v zarubezhnyh stranah (istoriya i sovremennaya organizaciya). Uchebnoe posobie. Moskva, 1971.] (In Russian)

10 години централизирано архивно дело. 1961 – 10 години централизирано архивно дело в Народна република България. Юбилейно издание. София, 1961 г. [10 godini tsentralizirano arhivno delo v Narodna republika Bulgaria. Yubileyno izdanie. Sofia, 1961 g.] (In Bulgarian)

Кечкемети, Ш. 2014 – Шарл Кечкемети. Професор Стефка Петкова на 70 години. Био-библиография – Архивен преглед, 2014, №3–4, 5–30. [Charle Kechkemeti. Profesora Stefka Petkova na 70 godini. Bio-bibliografija – Arhiven pregled, 2014, №3–4, 5–30.] (In Bulgarian)

Коен, Д. 1961 – Давид Коен. Комплектуването на документалните материали в държавните архиви. – В: 10 години централизирано архивно дело в Народна република България. Юбилейно издание. София, 1961, 46–51. [David Koen. Komplektuvaneto na dokumentalnite materiali v darzhavnite arhivi. – V: 10 godini tsentralizirano arhivno delo v Narodna republika Bulgaria. Yubileyno izdanie. Sofia, 1961, 46–51.] (In Bulgarian)

Кузманова, М. 1966 – Мария Кузманова. История на архивите и организация на архивното дело в България. София: Издателство „Наука и изкуство“, 1966. [Maria Kuzmanova. Istoria na arhivite i organizatsia na arhivnoto delo v Bulgaria. Sofia: Izdatelstvo „Nauka i izkustvo“, 1966.] (In Bulgarian)

Методически кодекс. 2013 – Методически кодекс. Свитък I. Управление и организация на Националния архивен фонд и архивната мрежа. София, 2013. [Metodicheski kodeks. Svitak I. Upravlenie i organizatsia na Natsionalnia arhiven fond i arhivnata mreza. Sofia, 2013.] (In Bulgarian)

Минаева, Н. И. 1960 – Н. И. Минаева. IV Международны конгресс архивов в Стокхолме – Вопросы истории, №12, 1960, 202–205. [N. I. Minaeva. IV Mezhdunarodny kongress arhivov v Stoghol'me – Voprosy istorii, №12, 1960, 202–205.] (In Russian)

Минцев, Д. 1961 – Димитър Минцев. Десет години методическа работа на държавните архиви. – В: 10 години централизирано архивно дело в Народна република България. Юбилейно издание. София, 1961, 46–51. [Dimitar Mintsev. Deset godini metodicheska rabota na darzhavnite arhivi. – V: 10 godini tsentralizirano arhivno delo v Narodna republika Bulgaria. Yubileyno izdanie. Sofia, 1961, 39–45.] (In Bulgarian)

Нейкова, А. 2007 – Андриана Нейкова. Архиви и общество. София: Издателство „СОФИ-Р“. 2007. [Andriana Neykova. Arhivi i obshtestvo. Sofia: Izdatelstvo „SOFI-R“. 2007.] (In Bulgarian)

Петкова, Ст. 2011 – Стефка Петкова. Увод в архивознанието. Велико Търново, 2011. [Stefka Petkova. Uvod v arhivoznaniето. Veliko Tarnovo, 2011.] (In Bulgarian)

Петрова, В. 1988 – Валентина Петрова. Международен технически стаж на архивите – Архивен преглед, №1, 1989, 69–73. [Valentina Petrova. Mezhdunaroden tehniчески stazh na arhivite – Arhiven pregled, №1, 1989, 69–73.] (In Bulgarian)

Петрова, Е., Петкова, Ст. 2014 – Евдокия Петрова, Стефка Петкова. Михаил Стойков Алексиев и приносът му за архивното дело в България. По повод на 110-та годишнина от рождението му. – Архивен преглед, 2014, №1, 7–66. [Evdokia Petrova, Stefka Petkova. Mihail Stoykov Aleksiev i prinosat mu za arhivnoto delo v Bulgaria. Po povod na 110-ta godishnina ot rozhdenieto mu. – Arhiven pregled, 2014, №1, 7–66.] (In Bulgarian)

Среброва, Я. 1984 – Янка Среброва. Из документите за приемането и участието на България в ЮНЕСКО (1948 – 1962 г), съхранени в Централен държавен архив на Народна република България. – Известия на държавните архиви, 1984, №48, 307–311. [Yanka Srebrova. Iz dokumentite za priemaneto i uchastieto na Bulgaria v YUNESKO (1948 – 1962 g), sahraneni v Tsentralen darzhaven arhiv na Narodna republika Bulgaria. – Izvestia na darzhavnite arhivi, 1984, №48, 307–311.] (In Bulgarian)

Старостин, Е. 1982 – Евгений Старостин. Архивное дело в странах Западной Европы к началу XX века и зарождение международного сотрудничества. – Советские архивы, 1982, N 3, 67–75. [Evgenij Starostin. Arhivnoe delo v stranah Zapadnoj Evropy k nachalu XX veka i zarozhdenie mezhdunarodnogo sotrudnichestva. – Sovetskie arhivy, 1982, N 3, 67–75.] (In Russian)

Старостин, Е. 1983 – Евгений Старостин. Развитие международного сотрудничества архивистов (1918–1939 гг.). – Советские архивы, 1983, N 2, 66–71. [Evgenij Starostin. Razvitie mezhdunarodnogo sotrudnichestva arhivistov (1918–1939 gg.). – Sovetskie arhivy, 1983, N 2, 66–71.] (In Russian)

Старостин, Е. 1995 – Евгений Старостин. Зарубежное архивоведение: Проблемы истории, теории и методологии. Автореферат диссертации по документальной информации, 05.25.02. Москва, 1995, 1–34. <<https://tekhnosfera.com/zarubezhnoe-arhivovedenie-problemy-istorii-teorii-i-metodologii>, достъпен:

юли 2023> [Evgenij Starostin. Zarubezhnoe arhivovedenie: Problemy istorii, teorii i metodologii. Avtoreferat dissertacii po dokumental'noj informacii, 05.25.02. Moskva, 1995, 1–34.] (In Russian)

Стоянова, Св. 1995 – Светлана Стоянова. Международен съвет на архивите. – Архивен преглед, №1–2, 1995, 98–100. [Svetlana Stoyanova. Mezhdunaroden savet na arhive. – Arhiven pregled, №1–2, 1995, 98–100.] (In Bulgarian)

Юбилейна книга. 2001 – Юбилейна книга „Държавните архиви“. По повод 50 години от излизането на Указ 515/10 октомври 1951 г. ГУА при МС. С., 2001. [Yubileyna kniga „Darzhavnite arhivi“. Po povod 50 godini ot izlizaneto na Ukaz 515/10 oktombri 1951 g. GUA pri MS. S., 2001.] (In Bulgarian)

Ван ден Брук, Я. 1997 – Ян Ван ден Брук. От Брюксел до Пекин. – Архивен преглед, №1–2, 1997, 5–30. < https://electronic-library.org/articles/Article_0031.html, достъпен: юли 2023> [Yan Van den Bruk. Ot Bryuksel do Pekin. – Arhiven pregled, №1–2, 1997, 5–30.] (In Bulgarian)

Bogomir, Ch. 1963 – Bogomir Chokel, The Archives of Bulgaria. – The American Archivist (1963) 26 (4): 443–448. < <https://doi.org/10.17723/aarc.26.4.e6554886v7036521>, достъпен: юли 2023 >

Brayer, H. 1948 – Herbert Brayer. Report on the Meeting of Professional Archivists Called by the United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization, June 9 to 11, 1948, Paris, France. – The American Archivist (1948) 11 (4): 325–331. < <https://doi.org/10.17723/aarc.11.4.2624225664540q49>, достъпен: юли 2023 >

Buck, S. 1947 – Solon Buck. The Archivist's „One World“. – The American Archivist (1947) 10 (1): 9–24. < <https://doi.org/10.17723/aarc.10.1.g1vw8301t1150450>, достъпен: юли 2023 >

Congres de Bruxelles 1910. 1912 – Congres de Bruxelles 1910. Actes/ publiés par J. Cuvelier et L. Stainier. Secrétaires généraux. Bruxelles. Au siege de la commission. 1912. < <http://extranet.arch.be/congres1910/8B887.pdf>, достъпен: юли 2023 >

Fricker, D. 2021 – David Fricker. The ICA: a force for the public good. – Comma. 2021 (1), pp. 137–143. < <https://doi.org/10.3828/coma.2021.16>, достъпен: юни 2023 >

Grange, D. 2021 – Didier Grange. Pour une histoire du Conseil International des Archives. – Comma. 2021 (1), pp. 145–151. < <https://doi.org/10.3828/coma.2021.17>, достъпен: юни 2023 >

Glenn, B. 1957 – Bess Glenn. The Third International Congress of Archivists. – The American Archivist (1957) 20 (2): 155–191. < <https://doi.org/10.17723/aarc.20.2.f9vn971v53728201>, достъпен: юли 2023 >

Guide international des Archives. 1934 – Guide international des Archives. Europe. Éditeurs: Institut international de Coopération intellectuelle. Paris /Biblioteca d'arte editrice annales institutorum, Rome, 1934.

Norton, M. 1950 – Margaret Norton. The First International Congress of Archivists, Paris, France, August 21–26, 1950. – The American Archivist (1951) 14 (1): 13–96. < <https://doi.org/10.17723/aarc.14.1.511n14n858jr76vh>, достъпен: юли 2023 >

Posner, E. 1961 – Ernst Posner. The Fourth International Congress of Archivists. – The American Archivist (1961) 24 (1): 65–73. < <https://doi.org/10.17723/aarc.24.1.xv60213445636608>, достъпен: юли 2023 >

Schreeven, W. 1954 – William Van Schreeven. The International Congress on Archives, 1953. – The American Archivist (1954) 17 (1): 37–96. < <https://doi.org/10.17723/aarc.17.1.g40v5278780314n4>, достъпен: юли 2023 >

Techniques moderne. 1985 – Techniques modernes d'administration des archives et de gestion des documents: recueil de textes (UNESCO, 1985, 619 p.). < <https://www.nzdl.org/cgi-bin/library?e=d-00000-00--off-0tulane--00-0----0-10-0---0---0direct-10---4-----0-11--11-en-50---20-about---00-0-1-00-0--4----0-0-11-10-outfZz-8-00&a=d&c=tulane&cl=CL1.6&d=HASH01bda04f077ec35be3b238d5>, достъпен: юли 2023 >

The National archives. 1947 – The National archives. Washington, D.C. Letter Sent to Archivists of Foreign Countries Concerning the Organization of an International Archives Council. – The American Archivist (1947) 10 (3): 227–231. < <https://doi.org/10.17723/aarc.10.3.g52662228524x531>, достъпен: юли 2023 >

Welfel, O. 2019 – Odile Welfel. Le Conseil international des archives, un acteur de la Francophonie archivistique. – La Gazette des archives, n°256, 2019-4. La Francophonie des archives. Expertise, coopération, partage. pp. 135–150. https://www.persee.fr/doc/gazar_0016-5522_2019_num_256_4_5908, достъпен: август 2023 >

Съкращения/ List of Abbreviations

БАН – Българската академия на науките [Balgarskata akademia na naukite]

ГДР – Германска демократична република [Germanska demokraticzna republika]

ДБВК – Държавна библиотека „Васил Коларов“ [Darzhavna biblioteka „Vasil Kolarov“]

МВР – Министерство на вътрешните работи [Ministerstvo na vatrehnite raboti]

МГИАИ – Московски държавен историко-архивен институт [Moskovski darzhaven istoriko-arhiven institut]

МС – Министерски съвет [Ministerski savet]

МСА – Международен съвет на архивите [Mezhdunaroden savet na arhivite]

СССР – Съюз на съветските социалистически републики [Sayuz na savetskite sotsialisticheski republik]

СФРЮ – Социалистическа федеративна република Югославия [Sotsialisticheska federativna republika Yugoslavia]

ФРГ – Федерална република Германия [Federalna republika Germania]

ЦДА – Централен държавен архив [Tsentralen darzhaven arhiv]

ЦДИА – Централен държавен исторически архив [Tsentralen darzhaven istoricheski arhiv]

ЦДА на НРБ – Централен държавен архив на Народна република България [Tsentralen darzhaven arhiv na Narodna republika Bulgaria]

ЮНЕСКО – Организация на обединените нации за образование, наука и култура [Organizatsia na obedinenite natsii za obrazovanie, nauka i kultura]

ICA – The International Council on Archives